

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O‘RTA MAXSUS
TA‘LIM VAZIRLIGI**

URGANCH DAVLAT UNIVERSITETI

ILM SARCHASHMALARI

Jurnal O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasining FILOLOGIYA, FALSAFA, FIZIKA-MATEMATIKA hamda PEDAGOGIKA fanlari bo‘yicha doktorlik dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrdir.

1.2021

**научно-теоритический методический журнал
Издаётся с 2001 года**

Urganch – 2021

Bosh muharrir dotsent **Ro‘zimboy YO‘LDOSHEV**

	TAHRIR HAY’ATI:
JURNAL 2001-YILDAN CHIQA BOSHLAGAN	ABDULLAYEV Bahrom , fizika-matematika fanlari doktori, ABDULLAYEV Ikrom , biologiya fanlari doktori, professor, ABDULLAYEV Ilyos , iqtisod fanlari doktori, ABDULLAYEV Ravshanbek , tibbiyot fanlari doktori, professor, ABDULLAYEV O‘tkir , tarix fanlari doktori, ANNAMURATOVA Svetlana , pedagogika fanlari doktori, professor, BERDIMUROTOVA Alima , falsafa fanlari doktori, professor, DAVLETOV Sanjarbek , tarix fanlari doktori, DO‘SCHONOV Tangribergan , iqtisod fanlari doktori, professor, ERMETOVA Jamila , filologiya fanlari nomzodi, dotsent, HAJIYEVA Maqsuda , falsafa fanlari doktori, IBRAGIMOV Zafar , fizika-matematika fanlari nomzodi, IMOMQULOV Sevdiyor , fizika-matematika fanlari doktori, JO‘RAYEV Mamatqul , filologiya fanlari doktori, professor, JUMANIYAZOV Maqsud , texnika fanlari doktori, professor, JUMANIYOZOV Otaboy , filologiya fanlari nomzodi, professor, KALANDAROV Aybek , filologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (mas‘ul kotib), NAVRUZOV Qurolboy , fizika-matematika fanlari doktori, professor, OLLAMOV Yarash , yuridik fanlari nomzodi, dotsent, OTAMURODOV Sa‘dulla , falsafa fanlari doktori, professor, PRIMOV Azamat , filologiya fanlari nomzodi, dotsent, QUTLIYEV Uchqun , fizika-matematika fanlari doktori, professor, RO‘ZIMBOYEV Safarboy , filologiya fanlari doktori, professor, RO‘ZIYEV Erkinboy , pedagogika fanlari doktori, professor, SADULLAYEV Azimboy , fizika-matematika fanlari doktori, akademik, SADULLAYEVA Nilufar Azimovna , filologiya fanlari doktori, SAGDULLAYEV Anatoliy , tarix fanlari doktori, professor, SALAYEV San‘atbek , iqtisod fanlari doktori, professor, SALAYEVA Muxabbat Soburovna , pedagogika fanlari doktori, SATIPOV G‘oipnazar , qishloq xo‘jalik fanlari doktori, professor, XODJANIYOZOV Sardor , pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (bosh muharrir o‘rinbosari), YOQUBOV Jamoliddin , filologiya fanlari doktori, professor, O‘ROZBOYEV Abdulla , filologiya fanlari doktori, O‘ROZBOYEV G‘ayrat , fizika-matematika fanlari doktori, G‘AYIPOV Dilshod , filologiya fanlari nomzodi, dotsent.
JURNAL OYDA BIR MARTA NASHR QILINADI	
2021 1(163)	

MUASSIS: Urganch davlat universiteti. Jurnal O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyala agentligida 2020-yil 11-noyabrda ro‘yxatdan o‘tgan. **GUVOHNOMA № 1131.**

3. *tell/say, listen/hear* сўзларини ишлатиш ўринлари параллел корпусда кузатиб, статиктик асосда хулосалар чиқаринг.
4. *information retrieval/searcher* каби атамаларнинг фарқини параллел корпус мисоллари асосида таҳлил қилинг.
5. *run* сўзининг контекстда қўлланишига мисоллар топинг, семаларини ажратинг.
6. Параллел корпусдан байналмилал сўзларни топинг. Уларнинг она тилингиз ва таржима тилидаги маънолари айнан мос келадими? Шу ҳақда хулоса чиқаринг.

Махмудова Муаттар Махсатиллоевна
(БухДУ Немис ва француз тиллари кафедраси катта ўқитувчиси)
Й.В.ГЁТЕ “ҒАРБУ ШАРҚ” ДЕВОНИНИНГ МАҚСУД ШАЙХЗОДА ВА С.С.БУХОРИЙ
ТАРЖИМАЛАРИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАР

Аннотация. Маълумки, жаҳон адабиёти дурдоналарига ўзининг салмоқли улушини қўшган машҳур немис адиби Й.В.Гётенинг асарлари дунёнинг турли тилларига таржима қилинган. Машҳур ўзбек адиблари М.Шайхзода ва С.С.Бухорийнинг Гёте ижодидан таржималари ўзининг фалсафий нур маънолиги билан ўзбек адабиётида беқиёс ўрин эгаллаган. Мазкур мақолада Й.В.Гётенинг “Ғарбу Шарқ” девонининг М.Шайхзода ва С.С.Бухорий таржималаридаги ўзига хос хусусиятлар ҳақида фикр юритилган.

Аннотация. Всем известно, что произведения известного немецкого писателя И.В.Гете, внесшего значительный вклад в шедевры мировой литературы, переведены на разные языки мира. Переводы известных узбекских писателей М.Шайхзода и С.С.Бухари из произведений Гете занимают уникальное место в узбекской литературе своей философской чистотой. В статье рассматриваются особенности перевода дивана “Запада и Востока” И.В.Гете в переводах М. Шайхзода и С.С.Бухари.

Annotation. Everyone knows that the works of the famous German writer J.W.Goethe, who made a significant contribution to the masterpieces of world literature, have been translated into different languages of the world. The translations of the famous Uzbek writers M.Shaikhzod and S.S.Bukhari from the works of Goethe occupy a unique place in Uzbek literature for their philosophical purity. The article discusses the features of the translation of the divan “West and East” by I.V.Goethe in the translations of M. Shaikhzod and S.S.Bukhari.

Калим сўзлар: девон, таржимон, Шарқ, ҳижрат, шеърӣ таржима, Ҳофиз, илмий тадқиқод, адабий алоқа, ижодкор, фалсафа.

Ключевые слова: девон, переводчик, Восток, миграция, поэтический перевод, Хафиз, исследование, литературное общение, творец, философия.

Key words: divan, translator, East, migration, poetic translation, Hofiz, research, literary communication, creator, philosophy.

Й.В.Гётенинг асарлари башарият маънавиятини юксалтиришга хизмат қила олиши жиҳатидан жаҳон адабиётининг дурдоналари қаторидан ўрин олди. Ҳозиргача улар жаҳоннинг кўплаб тилларига қайта-қайта таржима қилинган. Жумладан, Гёте асарларини таржима қилиш жараёни ўзбек адабиётида ҳам катта кизиқиш билан кечди. Чунки Гёте ижодига эътибор ўзбек китобхонлари орасида ҳам кучли. Албатта, бунда таржимонларнинг алоҳида хизмати борлигини қайд этмок жоиз.

Гёте ижодидан ўзбек тилига дастлабки таржималар XX асрнинг йигирманчи йилларидан бошланган. Унинг шеърларидан намуналар Чўлпон, Ойбек томонидан таржима қилинган. Кейинчалик, Гёте шеърларини Мақсуд Шайхзода, Шукрулло, Муҳаммад Али, Насриддин Муҳаммадиевлар ҳам ўзбек тилига ўгиришган.¹

Шоир Мақсуд Шайхзода – “Ғарбу Шарқ девони”нинг илк таржимони. У бу асарни шеърӣ кўринишда рус тилидан ўзбек тилига ўгирган. Асар “Ҳижрат – кўчиш” шеъри билан бошланади.

¹ Иоганн В.Гёте. Ҳижрат-кўчиш («Ғарбу Шарқ девони»дан). Мақсуд Шайхзода. Чорак аср девони. Танланган асарлар. Т., Давлат Бадий адабиёт нашриёти, 1958, 426–427-бетлар; Гёте. Умид. Шукрулло. Танланган асарлар. Т., 1958, 111-бет; Гёте, Сайёҳнинг тунги кўшиги. Муҳаммад Али. Фазодаги хислар. Т., 1967; Гёте, Тўрт ажиб совға («Ғарбу Шарқ девони»дан Н.Муҳаммадиев таржимаси). “Ёш ленинчи”, 1968, 5 октябрь.

Маълумки, Пайғамбаримиз Муҳаммад алайҳиссаломнинг душманлардан қочиб, Маккадан Мадинага кўчиши “ҳижрат” деб номланган. Лекин бунда Гёте ўз юртида барча умидлари саробга айлангач, “ҳижрат этиш” иборасини рамзий маънода қўллаб, ўзининг хаёлан ғарбу жануб ва шимолдан Шарққа, шарқона шеърият оламига “кўчиши”ни ифода этган. Шу “кўчиш” ва “қочиш” орқали янги ҳаёт бошлаганини ва бунга бошқаларнинг ҳам эргашишини таъкидлаган.

*Бузилди ғарб, жануб ва шимол,
Тахту тожлар бўлди поймол!
Сен йироққа, кун чиқарга боқ!
Унда кўшиқ, севги бор, май бор...,
У табаррук ҳавони шимир
Ва бошлагил янгидан умр.*

А.Саидов фикрича, шоир яшаган даврда, Ғарбда ижтимоий-давлат тузуми таназзулга юз таятган бир шароитда, ўзи нафас олаётган муҳитда маънавий тиргак бўлгули бирон нарса тополмаган Гёте хаёлан Шарққа “ҳижрат” қилади. Шарқ шеъриятдан илҳом олади ва “Ғарбу Шарқ девони”ни ёзиш билан машғул бўлади.¹

Немис халқининг буюк адиби Й.В.Гётенинг Шарққа, Шарқ халқига, унинг шеъриятига, шунингдек, ислом динига бўлган ихлосу эҳтироми намунаси сифатида яратилган “Ғарбу Шарқ девони” ёки “Мағрибу Машрик девони” Садриддин Салим Бухорий томонидан ҳам немис тилидан ўзбек тилига бевосита таржима қилинган. Шоир ва таржимон сифатида танилган Садриддин Салим Бухорий чорак аср давомида ушбу асарнинг айрим бобларини бевосита аслиятдан таржима қилиб, уларни турли газета-журналларда эълон қилиб борди. Жумладан, шоир бу борадаги таржималарини “Мағрибу Машрик” девонидан,² “Мағрибу Машрик” девонидан парча,³ “мағриблик Ҳотами Зулайҳо”,⁴ “Ҳофиз Шерозийга пайров”,⁵ “Беҳиштнома”,⁶ “Муҳаммад Алайҳиссалом”,⁷ “Тасаввуф ва Гёте”,⁸ “Ғарбнинг Шарққа ҳижрати”⁹ номлари билан пешма-пеш нашр қилиб борди. Яна шоир таржималари айрим шеърий тўпламлари таркибида, “Жаҳон адабиёти” журналида ҳам бериб берилди.¹⁰

Шоир ўз “Ёднома”сида таржима жараёни ҳақида шундай ёзади: “Гётенинг «Ғарбу Шарқ девони» таржимаси оғир кечди. Гёте Қуръондан, ҳадисдан, Хожа Ҳофиз, амир Навоийлардан таъсирланиб, бу асарини ёзган. Шундай бир ҳолат менда пайдо бўлдики, шуни таржима қилмасам, ўзимни кечиролмайман. Лекин бир ерда ишлаб туриб уни таржима қилиб бўлмади-да. Кейин ишдан бўшадим. Икки йил давомида уйда ўтириб қаттиқ ишладим. Уйда ўтирибман, ишламайман, ойлик олмайман. Рўзгор каттагина, Худога шукур. Ҳамма нарса аёлимнинг гарданида. Икки йил бадалида, бирор марта бўлсин, аёлим ортиқча гап қилмади, нолимади, чидади, сабр қилди. Мана, алҳам-

¹ Акмал Саидов. “Шарққа ҳижрат эрур вожиб...”. “Ўзбекистон адабиёти ва санъати” газетаси. 2009, 31-сон.

² “Мағрибу Машрик девони”дан. Немисчадан С.Салимов таржималари. “Шарқ юлдузи”, 1985, №1, 120–123-бетлар; “Мағрибу Машрик” девонидан (И.В.Гёте асарининг олмончадан таржимаси. “Шарқ юлдузи”, 1985, №2, 119–123-бетлар.

³ И.В.Гётенинг “Мағрибу Машрик” девонидан парча. Олмонча аслиятдан таржима. “Бухоро ҳақиқати”, 1989, 11 ноябрь.

⁴ Мағриблик Ҳотами Зулайҳо. “Ёшлик”, 1985, 9, 53–55-бетлар; Мағриблик Ҳотами Зулайҳо (Кириш мақола ва И.В.Гётенинг “Мағрибу Машрик” девонидан таржима. “Шеърият – 86” жамоа тўплам. Т., Ғ.Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1987, 204–211-бетлар.

⁵ Салимов С. Ҳофиз Шерозийга пайров. “Ўзбекистон адабиёти ва санъати”, 1990, 5 январь.

⁶ Беҳиштнома. (И.В. Гётенинг “Ғарбу Шарқ” девонидан таржима). “Сирли олам”, 1991, 4, 42–46-бетлар.

⁷ Муҳаммад Алайҳиссалом (Гётенинг шу номли мақоласидан таржима). “Бухоро ҳақиқати”, 1991, 5 сентябрь; Муҳаммад Алайҳиссалом (Гёте асарининг олмончадан таржимаси). “Сирли олам”, 1991, 10, 31–33-бетлар.

⁸ Тасаввуф ва Гёте. Шуъла. 1993, 4 февраль; Тасаввуф ва Гёте. “Ўзбекистон адабиёти ва санъати”, 1993, 25 июнь.

⁹ Ғарбнинг Шарққа ҳижрати. “Шарқ юлдузи”, 1994, 9–10, 193–199-бетлар.

¹⁰ Гёте И.В. Ижозат (“Ғарбу Шарқ девони”дан). Садриддин Салимов. Ёруғлик одами. Шеърлар. Т., Адабиёт ва санъат нашриёти, 1983, 72–73-бетлар; И.В.Гёте: Зулайҳога. “Мағрибу машрик” девонидан. Садриддин Салимов. Рўмолча: Шеърлар. Т., Адабиёт ва санъат нашриёти, 1988, 89–95-бетлар; Садриддин Салим Бухорий. Бухорога Бухоро келди. Шеърлар. Т., “Маънавият”, 1999, 87–95-бетлар; Гёте. Ғарбу Шарқ девони. Олмончадан Садриддин Салимов таржимаси. “Жаҳон адабиёти”, 1998, 7, 86–87-бетлар; 1998, 8, 42–43-бетлар.

дуллилох, нек кунлар бўлди. Таржималарим чоп этилди”.¹

С.Салим Бухорий “Мағрибу машриқ девони” таржимаси устида кўпроқ 1985–1990 йилларда қаттиқ ишлаган. Ниҳоят, 1999 йилда “Маънавият” нашриёти томонидан чоп этилган “Бухорога Бухоро келди” номли лирик, фалсафий, сўфиёна, айникса, Бухорои шариф, мустакил юртни мадх этувчи шеърлари ўрин олган шеърӣ тўпламига буюк немис алломаси И.В.Гётенинг “Ғарбу Шарқ девони”дан таржима қилган айрим бобларини ҳам киритиб, китобхонларга тухфа қилди.

С.Салим Бухорийнинг бу таржима асари 2011 йилда “Янги аср авлоди” нашриёти саккиз босма табоқда чоп этган “Йоҳанн Вольфганг Гёте. Заковат дурдоналари” китобидан ҳам ўрин олган. Асар алоҳида китоб ҳолида таниқли олим А.Саидовнинг кириш сўзи билан 2010 йилда Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси нашриётида чоп қилинди. Асар мундарижасини А.Саидовнинг “Гёте. “Ғарбу Шарқ девони”: Шарқшуносликка кириш” номли сўзбоши мақоласи, ундан сўнг С.С.Бухорийнинг Гёте қаламига мансуб “Ғарбу Шарқ девони”дан шеърӣ таржималари ҳамда буюк адибнинг “Муҳаммад саллоллоху алайҳи васаллам” мақоласининг таржимаси, “Ғарбнинг Шарққа ҳижрати” бўлимида эса мутаржимнинг “Ғазалнавис немис шоирлари”, “Гёте ва Ҳофиз”, “Гёте ва тасаввуф” сингари мақолалари ташкил этади.² Кўринадики, мазкур китоб икки қисмдан иборат. Шоир-таржимон уни тартиб беришда, А.Саидов таъкидлаганидек, Гёте нуқтаи назаридан ёндашган. Яъни, китобнинг бошланғич қисмида “Ғарбу Шарқ девони”нинг шеърлари таржималари, иккинчи қисмида эса таржимоннинг шу асар юзасидан бадиий-фалсафӣ ва илмӣ шарҳлари келтирилган.

С.С.Бухорий мазкур китобнинг шарҳлар қисмини мантиқан иккига ажратиб, унинг дастлабки қисмида Гёте ижодидан таржималарини берган. Сўнгра эса Гётенинг Шарққа, тасаввуф таълимотига, Ҳофиз ижодига муносабати, кейинчалик унга эргашиб ғазаллар ёзган немис шоирлари ҳақидаги илмӣ мақолаларини келтирган. Лекин, афсуски, Садриддин Салим Бухорий ўз таржимасида чоп этилган бу китоб нашрини кўра олмай, ўша йили (2010 йил 11 мартда) оламдан эрта кетди.

С.С.Бухорий таржималари нафақат китобхонлар, балки адабий жамоатчилик томонидан илик кутиб олинди. Улар ҳақида Ғайбулла Саломов, Нажмиддин Комилов, Янглиш Эгамова, Салим Жабборов, Камола Бобожонова каби машҳур адабиётшунос ва таржимашунос олимлар илик муносабат билдириб, ўзларининг илмӣ асар ва мақолаларида таржимон маҳоратини юкори баҳоладилар.³

Садриддин Салим Бухорийнинг Гёте қаламига мансуб “Ғарбу Шарқ девони”ни немис тилидан ўзбек тилига таржима қилишига шоирнинг нафақат немис тилини яхши билиши, у бўйича мутахассис эканлиги, балки буюк олмон шоирининг қалбан Шарққа ҳижрат қилиб, хаёлан Шарқ гавҳари даражасига кўтарилган Бухоро, Самарқанд, Балх каби қадимӣ ва машҳур шаҳарларнинг кўчаларини кезиши, улардаги маънавий оламга ҳавас қилиши, интилиши ва руҳан озикланиши, хусусан, Бухорони ўзгача шукҳ билан тараннум этгани ҳам сабаб бўлгандир, эҳтимол. Чунки Садриддин Салим Бухорий ҳам умри давомида Бухорони севиб, ардоқлаб, унинг маънавий олаmidан куч ва завқ олиб яшади. Қолаверса, бундан куйидаги мисралар ҳам дарак бериб тургандай гўё:

Бухорою, Самарқанд – қуллуқ!

Бийикларни бийик сезади.

“Девон”ини жавоҳир билан

¹ Салимова М. Ёруғлик одами. (Ёднома). Садриддин Салим Бухорий хотираси. Орзикул Эргаш. Мукаддима ўрнида. 3-бет.

² Гёте Йоҳан Вольфганг. Ғарбу Шарқ девони. Йоҳан Вольфганг Гёте; олмон тилидан С.С.Бухорий тарж.: Кириш сўзи А.Саидовники. Т., Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси нашриёти, 2010, 164-бет.

³ Саломов Ғ., Сулаймонов М. Ҳофиз ва Гёте. “Гулистон”, 1974, 7, 23-бет; Комилов Н. Тафаккур қарвонлари. Махсус муҳаррир Р.Қўчқор. Т., “Маънавият”, 1999, 13–14-бетлар; Эгамова Я. Гётенинг “Ғарбу Шарқ девони” ва унинг ўзбекча таржимаси хусусида. Гулистон Давлат университети Ахборотномаси. 2002, 1, 58–63-бетлар; Жабборов С. Шеърӣ таржиманинг айрим муаммолари (И.В.Гётенинг “Ғарбу Шарқ девони” таржималари асосида). Поэтика ва лингвостилистика муаммолари. Халқаро илмӣ анжуман материаллари (И.В.Гётенинг 250 йиллик юбилейига бағишланади). Самарқанд, 2002, 84-бет; Жабборов С. Гёте ижодида тасаввуфона шеърлар ва уларнинг ўзбек тилида қайта яратилиши. Вопросы зарубежной филологии. Сборник научных трудов. Самарқанд, 1995, с. 40–43; Жабборов С. Гётенинг “Ғарбу Шарқ девони”. Матн. Талқин. Таржима. Филология фанлари номзоди... автореферати, Тошкент, 1995, 24 бет; Бобожонова К. Гёте ва Шарқ. “Жаҳон адабиёти”, 2007, 4, 172–179-бетлар.

Пири доно Гёте безади.

Бизнингча, яна Садриддин Салим Бухорий табиатига хос сўфиёна рух, шоиру олим сифатида калбини, онгу шуурини, ўй-кечинмаларини забт этган тасаввуфона қарашлар, Ҳофизу Навоий сингари сўз дарғаларига чин муҳаббат билан эргашиш туйғуси уни Гёте билан руҳан ва маънан яқинлаштирди. У Гёте девонининг ўзбекча (Мақсуд Шайхзода нусхаси) ва русча таржималарини мутолаа қилиб, шоирга эҳтиром ва муҳаббатини “Ғарбу Шарқ девони”ни таржима қилиш орқали ифода этишга муяссар бўлади.

Мақсуд Шайхзода таржимаси билан Садриддин Салим таржимаси ўртасида баъзи муштаракликлар борлиги баробарида анчагина фарқликлар ҳам мавжуд. Уларга хос муштаракликлар, асосан, қуйидагиларда кўринади:

◆биринчидан, ҳар иккала таржимон катта тажриба, билим ва кўникмага эга шоир сифатида девоннинг ғоявий-бадий хусусиятларини шоирона юзага чиқара олишган;

◆иккинчидан, ҳар иккала таржимон ҳам ўз таржимасида асар номини “Ғарбу Шарқ девони” деб эмас, “Мағрибу Машриқ девони” деб аташган.

Иккала таржимага хос фарқлар эса қуйидагиларда намоён бўлади:

◆биринчидан, Мақсуд Шайхзода ўз таржимасини рус тили воситасида амалга оширган бўлса, Садриддин Салим Бухорий девонни бевосита немис тилидан ўзбек тилига таржима қилди. Натижада девон аслиятдан тўппадан-тўғри таржима қилингани учун асарнинг бу таржима варианты бошқаларидан аниқлиги, мазмунан мукамаллиги, бадииятининг кучлилиги билан ажралиб туради;

◆иккинчидан, Мақсуд Шайхзода девонни шоир сифатида таржима қилган бўлса, Садриддин Салим Бухорий бу ишни нафақат шоир, балки тарихчи ва тасаввуфшунос олим, етук таржимон-мутахассис сифатида амалга оширди. Шунинг учун Мақсуд Шайхзода таржимаси бадий таржима бўлса, Садриддин Салим Бухорий таржимасини илмий-ижодий таржима дейиш мумкин;

◆учинчидан, Садриддин Салим Бухорий немис тилини яхши билганлиги учун немис адабиёти тарихига оид манбаларни аслиятдан ўқиб тушуниш имкониятига эга эди. Шу боисдан у “Ғарбу Шарқ девони” таржимасига қўл уришдан олдин мазкур асарга ҳамда унинг муаллифи Гёте ҳаёти ва ижодига оид немис тилидаги илмий-адабий ва тарихий маълумотлар билан чуқур таниша олди. Шу тариқа, Садриддин Салим Бухорий гётешунос олим сифатида ҳам шаклланиб, Гёте ва унинг фалсафасини, ижодига хос шарқона ҳамда тасаввуфона руҳни тўғри англаб, тўғри шарҳлай олди. Бу ҳақдаги илмий қарашларини мақолалар кўринишида матбуотда эълон қилиб борди.¹ Шунинг учун Садриддин Салим Бухорийнинг “Мағрибу Машриқ девони” таржимаси оддий таржима эмас, шоирона ва олимона илмий-ижодий таржимадир.

Тўртинчидан, Садриддин Салим Бухорий кўпроқ сўфиёна рух ва оҳангга эга шеърлар таржимасига эътибор қаратган бўлса, Мақсуд Шайхзода эса, аксинча, ўз даври ҳукмрон мафқурасининг бундай асарларга кескин қаршилигидан келиб чиқиб, умуминсоний қарашлар талқинидаги шеърларни танлаб таржима қилган. Шунинг учун Мақсуд Шайхзоданинг “Мағрибу Машриқ девони” таржимаси бирмунча қисқа бўлиб қолган.

Бешинчидан, Мақсуд Шайхзоданинг “Ғарбу Шарқ девони” таржимаси асарни тўлиғича қамраб олган эмас. У асардан парча кўринишида таржима қилинган бўлса, Садриддин Салим Бухорий девоннинг таржима матнини ва унга оид илмий тадқиқотларини ягона китоб ҳолида эълон қилишга имкон ва журъат топди. Лекин шу ўринда Садриддин Салим Бухорий ҳам Гёте “Девон”ида аслиятида мавжуд бўлган шеърларнинг барчасини ўз таржима китобига тўлиқ киритмаганлигини таъкидлаш лозим. Таржимоннинг ўзи бу ҳақда: “Айрим таржималарим ўзимга маъқул бўлмагани учун, уларни китобга киритмадим”, деган камтарона изоҳни бериб ўтган.

Олтинчидан, Садриддин Салим Бухорий “Ғарбу Шарқ девони” таржимасидай мураккаб ва катта ишга катта тайёргарлик билан жиддий ёндашганини унинг “Девон” таржимасига қўл уришдан олдин Гёте ижоди ва девонига оид манбалар билан нафақат яқиндан танишиш, балки шоир уй-музейини зиёрат қилиб, уни руҳан англаш мақсадида махсус Германияга бориб келиши ҳам тасдиқлайди. Шу тариқа, Шарқ ва Ғарб адабий алоқалари тарихини пухта ўрганган шоир-олим-тар-

¹ Салимов С. Жомий ва Гёте. “Бухоро ҳақиқати”, 1989, 6 сентябрь; Салимов С. Гёте. Муҳаммад алайҳиссалом. Садриддин Салим таржимаси. “Сирли олам”, 1991, 10, 32–33-бетлар; Салимов С. Беҳиштнома. “Сирли олам”, 1991, 4, 42-бет; Садриддин Салим. Ғарбнинг Шарққа ҳижрати. “Шарқ юлдузи”, 1994, 9–10, 193–199-бетлар.

жимон Германия сафаридан қайтгач, аввал, Гётенинг ижодидан айрим намуналарни, жумладан, унинг “Ўрмон шоҳи”, “Сайёҳнинг тунги қўшиғи”, “Қўшиқчи” каби қатор шеър ва балладаларини немисчадан ўзбекчага ўгириб, ўзининг қалами оҳангини “Ғарбу Шарқ девони” усулига созлайди. Мана шу тарзда “Девон” таржимасининг ўта мураккаблиги ва бу ишнинг катта масъулиятини ҳис қилгандан сўнг шоир-таржимон ҳеч қаерда ишламасдан, икки йил ўз ижодхонасига яшириниб, унинг таржимаси билан шуғулланган.

Еттинчидан, Ҳофиз ижодини Гётедан кам севмаган Садриддин Салим Бухорий учун ёшлигидан форс-тожик тили она тили – ўзбек забони каби сўзлашув тили бўлиб келгани сабабли у бошқа форсийзабон шоирлар қаторида Ҳофиз ижодини аслиятдан ўқиб-тушуниб, англаб олиш салоҳиятига эгаллигидан Гётенинг “Ғарбу Шарқ девони”даги Ҳофизга эргашиб ёзилган мисраларни қийналмай, керагича маромига етказиб ўзбекчалаштиришда азият чекмади.

Хуллас, Гёте ижодида ўзининг ғоявий-бадиий хусусиятлари билан алоҳида мавқега эга бўлган “Ғарбу Шарқ девони”ни таниқли шоир Максуд Шайхзода билвосита, бухоролик ижодкор, таржимон Садриддин Салим Бухорий эса бевосита немис тилидан ўзбекчага таржима қилишган.

Саккизинчидан, Садриддин Салим Бухорий олмон шоири Гёте ижодидан Ғайбулла ас-Салом раҳбарлигида илмий изланишлар олиб борди.

Тўққизинчидан, у немис тили мутахассислиги бўйича ўқишни битиргач, шаҳар сайёҳлик идорасида таржимон сифатида иш бошлади. Вазифаси, асосан, Германиядан келган меҳмонларни Бухоро билан таништириш, уларга диққатга молик жойлар, обидалар тарихини сўзлаб беришдан иборат бўлган. Лекин у бу ишдан тез воз кечади. Бунга сайёҳ меҳмонлардан бирининг унга: “Уруш бизда, Германияда бўлган, лекин Бухоро нега бунча вайрона, 1941–1945 йил бомбалари Бухорога тушмаган-ку?” деб сўрагани, Садриддин Салимов эса бунга рўй-рост жавоб беришга қийналгани сабаб бўлади.

Юқоридаги омиллардан кўринадики, Садриддин Салим Бухорийнинг таржималари тилини ва мавзу йўналишини иккига бўлиб ўрганиш мумкин:

1. Немис ижодкорларининг, хусусан, И.В.Гёте шеърлари ҳамда “Ғарбу Шарқ” (“Мағрибу Машрик”) девони таржимаси.

2. Тасаввуф олимларининг форс-тожик тилида битилган асарлари таржимаси.

Хуллас, шарқона ҳаёт тарзи билан яшаган, Шарқ адабиётини чуқур билган, тарғиб этган ва имкон қадар бойитган зиёли Садриддин Салим Бухорий Ғарб адабиётини ҳам чуқур ўргангани ва тарғиб эта олди.

Atabekova Feruza Hujamkulovna (Jizzax Politexnika instituti)

BADIY ASARLARDA REALIYALAR TARJIMASI

Annotatsiya. *Tarjimada milliy koloritning eng muhim jihatini ifodalaydigan realiyalarni tarjima qilish muammolari alohida dolzarb ahamiyatga ega. Xususan, badiiy asarlardagi realiyalarni xorijiy til-larga, jumladan, o'zbek tilidan inglizchaga o'g'irish, mazkur muammoni Alisher Navoiy asarlari misolida qiyosiy tahlil etishning muhimligi mazkur maqolaning dolzarbligini belgilaydi.*

Аннотация. *В переводе особое значение приобретают проблемы трансляции реалий, представляющих важнейший аспект национального колорита. В частности, актуальность данной статьи определяется важностью перевода реалий художественной литературы на иностранные языки, в том числе на узбекский, английский язык, а также сравнительным анализом проблемы в творчестве Алишера Навои.*

Annotatiton. *In translation, the problems of broadcasting realities, which are the most important aspect of national color, acquire special significance. In particular, the relevance of this article is determined by the importance of translating the realities of fiction into foreign languages, including Uzbek, into English, as well as a comparative analysis of the problem in the works of Alisher Navoi.*

Kalit so'zlar: *tarjima, tarjimashunoslik, realiya, kolorit, transkripsiya, transliteratsiya, izohlash, tushuntirish, sharhlash.*

Ключевые слова: *перевод, переводческое дело, реальность, колорит, транскрипция, транслитерация, интерпретация, объяснение, толкование.*

Key words: *translation, translation studies, reality, coloring, transcription, transliteration, interpretation, explanation, commenting.*

MUNDARIJA

MATEMATIKA

Matyoqubov Zokir Qadamovich, Quryozov Dostonbek Baxodirovich. Matritsaviy sohalar uchun Karleman formulasi.....	3
Ибодуллаева Нафиса Мухитдиновна. Некоторые частные случаи обобщенной внешней кривизны поверхности.....	8

MEKANIKA

Джалилова Турғуной Абдужалиловна, Дадабоева Марғуба Мамасолиевна. Обтекание пластинки двухкомпонентным сверхзвуковым потоком.....	12
--	----

FALSAFA

Ёркулов Ҳакимбек Отакулович. Миллий тил ва миллий интеллектуал салоҳият.....	14
Бекчанов Дониёр. Жадидчилик фалсафасининг шаклланиш негизлари.....	19
Саманова Шахло Бохтияровна. Ўзбекистоннинг халқаро экологик ҳамкорлик сиёсатида етакчи тенденциялар.....	22
Яздонов Улуғбек Тошмуротович, Таникулов Жанибек Аширкулович. Жамоатчилик фикрининг ўзгаришчанлик динамикаси.....	25

HUQUQSHUNOSLIK

Мирсагатов Кахрамон Хайдарович, Азимов Акмал Атахомович. Меҳнатни муҳофаза қилишга оид талабларга риоя этилиши устидан давлат назорати ва текширувини амалга оширишнинг долзарб вазифалари.....	28
--	----

TILSHUNOSLIK

Курбанов Элбек Элмуродович. Нутқий таъсир ва нейролингвистик дастурлаш.....	32
Назарова Наргиз. Ўзбеклар оламнинг лисоний манзарасида оналик концептосферасига доир қарашлар.....	36
Исақов Зокиржон Солиевич. Ўзбек тилида сўз туркумлари таснифлаш хусусида.....	40
Садуллаева Нилуфар Азимовна, Махмудова Мафтуна Абдурашид кизи. Ўзбек ва инглиз тиллари электрон поэтик луғатини яратишда тимсоллар тасвири.....	42
Худайбергана Назокат Рахимовна. Лингвистик терминлар классификацияси хусусида.....	48
Джафарова Дилдора Илхомова. Тилшуносликда “тарихий хотира” га оид фразеологик бирликлар ва уларнинг таҳлили.....	54
Дадабаев Хамидулла Арипович. Термины, обозначающие военные чины, должности и титулы в староузбекских письменных памятниках XIV–XVIII вв.	56
Мамасолиев Илхам Убайдуллаевич. Теоретическое и лексикографическое аспекты изучения антонимии в русском и узбекском языках.....	62

ADABIYOTSHUNOSLIK

Холматова Нигора. “Шайх Санъон қиссаси” бугунги ўзбек насрида рамзий метафора сифатида.....	67
ҶеҶбарова Sayat Kurbanmuradovna. “Oshiq Najab” dostonida aytishuv janr xususiyatlari.....	69
Смамутова Ширин Азатбаевна. Муҳаббат мавзусини тавсифлашда халқ анъанаси билан уйғунлик.....	74
Тожиёв Актам Мансурович . Алишер Навоий ижоди шарқшунос Олим Бертельс талқинида.....	77

PEDAGOGIKA

Абдурахимов Қўёшбек. Олий таълим муассасалари раҳбар кадрларининг ахборот компетентлигини ривожлантириш – педагогик муаммо сифатида.....	81
Раджабов Насир Насимович. Ўзбек аудиториясига инглиз тилини ўқитишда дифтонглар интерференцияси.....	87
Xujaniyozova Oygul, Abdullayeva Surayo. Boshlang'ich sinf o'quvchilarining adabiy-estetik tarbiyasini shakllantirishda she'riy asarlarning ahamiyati va ularni o'qitish metodikasi.....	90
Худайбергана Аниёз. Ўқувчиларнинг индивидуал хусусиятларини инобатга олган ҳолда ижодкорлик кўникмаларини шакллантириш.....	93

Ergasheva Muborak Qozoqboyevna. “Kompyuter grafikasi” fanini o‘qitishda Corel Draw dasturining afzalliklari.....	95
Садирова Камола Ғиёзовна. Эшителишида нуқсони бўлган болаларнинг ақлий ривожланиш йўллари.....	97
Abdullayeva Maftuna Muxitdinovna. Surdopedagogika ta’lim yo‘nalishida tahsil oluvchi talabalarda empatiya kasbiy sifatini rivojlantirishda o‘quv va ishlab chiqarish amaliyotining ahamiyati.....	100
Турабова Севара Каттақуловна. Талабаларнинг аргументатив компетентлигини ривожлантиришда баҳс-мунозара методининг аҳамияти.....	102
Бабаходжаева Наргиза Мухитдиновна. Программно-методический комплекс в качестве эффективного средства использования информационных технологий в преподавании предмета теория алгоритмов.....	105
Allaberganova Muyassar Rimberganovna, Ashirova Anorgul Ismoilovna, Baltayeva Iroda Ismoilovna, Xajiboyeva Surayyo Maxmudjonovna. Articulate storyline dasturida elektron resurs yaratish metodikasi.....	112

ILMIY AXBOROT

Расулов Сайдулла Қурбонovich, Тўрамқулов Шокир Нормуминович. Зарафшон воҳасининг биогео-кимёвий худудларида яшовчи кичик мактаб ёшидаги болалар соч таркибидаги макро- ва микро-элементларнинг соматометрик кўрсаткичлар билан ўзаро боғлиқлиги.....	117
Мамадалиев Жавлонбек Абдумуталиб ўғли. Андижон вилояти суғориладиган ерлар сифатини баҳолаш.....	122
Джумақулов Шухрат Баходирович. Маҳалла маънавий тарғибот объекти сифатида.....	124
Ражабов Ўткиржон Хурсаналиевич. Ижтимоий муҳитнинг шахс таракқиётидаги ўрни ва роли.....	127
Исомиддинов Азизбек Абдумажидович. Харакатлар стратегияси ва ёшлар интеллектуал салоҳиятининг ижтимоий-маданий омили.....	130
Алламуратов Нурлыбай Есемуратович. Қорақалпоқ тилида компонентли юридик терминларни боғловчи воситалар.....	133
Choriyev Shokir Mamadaminovich. Chipqon atamasining fonetik, etimologik-semantik xususiyati.....	137
Аширбаева Дилором Равшановна. Корейс тилидаги ака (형/오빠) ва опа (누나/언니) мурожаатларининг этимологияси ва қўлланилишига доир.....	139
Cho‘lliyeva Gulchehra Toshpo‘lot qizi. Intonema haqida.....	143
Ибрагимов Хайрулла Ҳамдамович. Тўра Сулаймон ижодида теоморфик метафора.....	146
Каримов Рустам Абдурасулович. Параллел корпуснинг лингвистик, хорижий тил лингводидактикасидаги аҳамияти ва таржимонлик соҳасидаги имкониятлари.....	150
Махмудова Муаттар Махсатиллоевна. Й.В.Гёте “Ғарбу Шарк” девонининг Мақсуд Шайхзода ва С.С.Бухорий таржималарига хос хусусиятлар.....	153
Atabekova Feruza Hujamkulovna. Vadiiy asarlarda realiyalar tarjimasini.....	157
Эрданов Зафар Даминович. Зулфиянинг поэтик маҳорати ва ўзбек таржимашунослиги муаммолари.....	160
Қурбанова Мунаввар. Шекспир услубидаги тизимли ва структуравий яхлитлик.....	164
Атажанов Сарвар Самандарович. Эркин Самандарнинг асар бадииятида турғун ўхшатишлардан фойдаланиш маҳорати.....	167
Низамова Феруза Алимуллаевна. Алишер Навоийнинг форсий ижодидан бир қатра.....	171
Умрзақов Ислон Исроилович. Уильям Фолкнер асарларида “вақт” категорияси.....	173
Nusratilloeva Dilnoza Nusratilloeyevna. Xurshid Davron lirikasida tarixiy shaxslar obrazi.....	177
Nizomova Shoxista Shodiyevna. Zamonaviy she’riyatda suv va olov bilan bog‘liq obrazlarni ifodalash an’anasi.....	182
Эгамбердиева Азиза Мустафаевна. Таълимда ёшлар ташаббускорлигини оширишда фаол фуқаролик позициясининг ўрни.....	184
Мамаюсупова Диловархон Бегматовна. Давлат-хусусий шериклигининг мазмуни ва ўзига хос хусусиятлари.....	188
Sheraliev Shirin Abdisalomovna. The Problem of Interaction of Language and Religion.....	194
Khodjaniazov Sardor Umarovich, Jumaniyazova Nasiba Odilbekovna. Teaching Tourism Police with Cultural Intelligence.....	196

MUALLIFLARGA ESLATMA

1. Maqola Times New Roman shriftida yozilishi lozim. Shrift hajmi – 14, qator oralig‘i – 1,5, hoshiya chapda 3 sm., yuqori va pastda 2,5 sm., o‘ngda 1,5 sm. bo‘lishi kerak.

2. Maqolada muallif(lar)ning ism-familiya va otasining ismi to‘liq yozilishi, muallif ilmiy unvoni va darjasi, telefon raqami, e-maili sarlavhadan oldin ko‘rsatilgan bo‘lishi lozim.

3. Har bir maqolada o‘zbek, rus va ingliz tillarida muallifning ism-familiyasi otasining ismi, maqolaning sarlavhasi, annotatsiya va kalit so‘zlar bo‘lishi shart.

4. Maqola tahrir hay‘ati a‘zosi tavsiyasi (taqrizi) va ekspertlar xulosasi bilan qabul qilinadi. Taqriz hamda ekspert xulosasi elektron shaklda ham qabul qilinadi. Bunda taqriz va ekspert xulosasi faqat kompyuterda rangli skanyer qilingan bo‘lishi kerak.

5. Har bir maqolada muammoning qo‘yilishi, materialning nazariy-metodologik va uslubiy jihatdan puxtaligi, manbalarning ishonchligi, muammo, xulosa, taklif va tavsiyalarning asoslilikiga e‘tibor berilishi kerak.

6. Maqolada foydalanilgan asosiy adabiyotlar ro‘yxati keltirilishi lozim.

7. Maqolalar hajmi kamida 0,25 bosma tabaqdan (40000 belgi, probellar bilan bir bosma tabaq hisoblanadi) iborat bo‘lishi kerak.

8. Tahririyatga kelgan fayllar mualliflarga qaytarilmaydi.

9. Tahririyat maqolani qisqartirish va tahrir qilish huquqiga ega.

10. Mualliflar jurnalda e‘lon qilinadigan maqolalari uchun Urganch davlat universitetining rivojlantirish jamg‘armasining quyidagi hisob raqamiga pul o‘tkazishlari mumkin.

Manzili: H. Olimjon ko‘chasi, 14-uy.

Tel: (0362) 224-66-01; e-mail: ilmsarchashmalari@umail.uz

Sh/hr: 400110860334017094100079001

INN: 201651846 OKONX: 92110

Moliya vazirligi g‘aznachiligi

h/r: 2340 2000 3001 0000 1010

Bank: Markaziy bank Toshkent shahar Bosh boshqarmasi XKKM

INN: 201122919 MFO: 00014

To‘lov maqsadi – “Ilm sarchashmalari” jurnaliga maqola uchun

Jurnalning 1 sahifasi 35000 so‘m.

1 ta jurnal 40.000 so‘m.

Izoh: Maqolalarning chiqish muddati jo‘natilgan paytidan 6 oy ichida.

HURMATLI JURNALXONLAR!

“Ilm sarchashmalari” jurnaliga 2021-yil uchun obuna davom etmoqda.

Siz “O‘zbekiston pochta” ochiq aksiyadorlik jamiyatining viloyat filiallari, “Matbuot tarqatuvchi” sho‘ba korxonasi, bundan tashqari, “Ilm sarchashmalari” jurnali tahririyati orqali jurnalimizga obuna bo‘lishingiz mumkin.

Jurnal har oyda bir marta nashr qilinadi. Jurnalning nashr indeksi 1072.

Agar ko‘rsatilgan hisob raqamiga jurnal obunasi uchun pul o‘tkazsangiz:

● jurnalning bir yillik obuna bahosi –480 000 so‘m;

● 6 oyga – 240 000 so‘m;

● 3 oyga – 120 000 so‘m.

Bunda tahririyat obunachilarga jurnalning har sonini shu belgilangan narxda yetkazib berishni o‘z zimmasiga oladi.

Obuna bo‘yicha murojaat uchun telefonlar: +998919154555, +99899-348-13-35;

(0362) 224-66-01; e-mail: ilmsarchashmalari@umail.uz , ilmsarchashmalari@mail.ru

“ILM SARCHASHMALARI”

Urganch davlat universitetining ilmiy-nazariy, metodik jurnali

Muharrir **Ro‘zimboy Yo‘ldoshev**
Texnik muharrir **Sherali Yo‘ldoshev**
Musahhihlar: **Tamara Turumova,**
Aybek Kalandarov
Ushbu songa mas’ul **Zafar Ibragimov**

Terishga berildi: 21.01.2021
Bosishga ruxsat etildi: 30.01.2021.
Ofset qog‘ozi. Qog‘oz bichimi 60x84 1/8.
Rizograf bosma usuli. Tayms garniturasi.
Adadi 150. Buyurtma №. 3
Hisob-nashriyot tabag‘i 25
Shartli bosma tabag‘i 23
UrDU matbaa bo‘limida chop etildi.

UrDU matbaa bo‘limi matbaa faoliyatini boshlagani
haqida vakolatli davlat organini xabardor qilish to‘g‘risidagi
Tasdiqnoma (№3802-835f-ad22-c709-fbd1-1129-1986) asosida faoliyat yuritadi.

Manzil: 220110. Urganch shahri, H.Olimjon ko‘chasi, 14-uy.
Telefon/faks: (0362)-224-66-01;
e-mail: ilmsarchashmalari@umail.uz
ilmsarchashmalari@mail.ru
Veb-sayt: www.ilmsarchashmalari.uz
Telegram: <https://t.me/ilmsarchashmalari>